

ПОВІДОМЛЕННЯ

УДК 94:355.2(=131.1)(477.75) «15»

Анатолій КУЗЬ, Андрій ФЕДОРУК

ПОСТАНОВА ВИЩОЇ МАГІСТРАТУРИ ГЕНУЕЗЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ ВІД 19 ЛИСТОПАДА 1453 Р. ЩОДО ЗАКУПІВЛІ НЕОБХІДНИХ ВІЙСЬКОВИХ ПРИПАСІВ У КАФУ

У статті автори аналізують маловідомий документ з архіву Банку св. Георгія, за яким у 1453 р. вища магістратура Генуезької республіки постановляла набрати війська і закупити необхідні військові припаси у Кафу з метою захисту її від турецької загрози. Переклад постанови українською мовою здійснено вперше.

Ключові слова: архів, документ, Кафа, припаси, найманці, колонія, оригінал, озброєння.

Анатолій КУЗЬ, Андрей ФЕДОРУК

ПОСТАНОВЛЕНИЕ ВЫСШЕЙ МАГИСТРАТУРЫ ГЕНУЭЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ ОТ 19 НОЯБРЯ 1453 Г. О ЗАКУПКАХ НЕОБХОДИМОГО ВООРУЖЕНИЯ В КАФФУ

В статье авторы анализируют малоизвестный документ из архива Банка св. Георгия, по которому в 1453 г. высшая магистратура Генуэзской республики постановляет набрать войска и закупить необходимые военные припасы в Каффу с целью защиты ее от турецкой угрозы. Перевод постановления на украинский язык осуществлен впервые.

Ключевые слова: архив, документ, Каффа, припасы, наемники, колония, оригінал, вооружения.

Anatoliy KUZ', Andriy FEDORUK

LEGENDS AND CEREMONIES EARLY MARCH FROM ROMANIA

In article authors analyze the little-known document from archive of Bank of St. George on which in 1453 the higher magistracy of the Genoa republic enacts to type armies and to buy necessary military supplies in Caffa for the purpose of its protection against Turkish threat. Transfer of the resolution into the Ukrainian language is performed for the first time.

Keywords: archive, the document, Caffa, supplies, mercenaries, a colony, the original, arms.

Відомий дослідник середньовічної військової історії Філіп Контамін виділяє дві протилежні моделі щодо постачання зброї та екіпірування в епоху пізнього середньовіччя. З одного боку, система, де кожен воїн досить вільно за власною ініціативою, виходячи з фінансових можливостей, сам себе забезпечує зброєю, спорядженням, бойовим конем. З іншого боку, система, при якій забезпечення і постачання

військ повністю бере на себе держава, строго обумовлюючи і регламентуючи види спорядження, щоб воно було уніфікованим, стандартним, одним своїм виглядом демонструвало приналежність до армії та її ієрархії [2, с. 206].

Характерно, що генуезька адміністрація щодо своїх колоніальних військових сил у Криму застосовувала обидві зазначені моделі. Крім того, основним замовником і покупцем зброї виступала Кафа, яка на правах певної автономії займала ключове місце в генуезькій колоніальній системі.

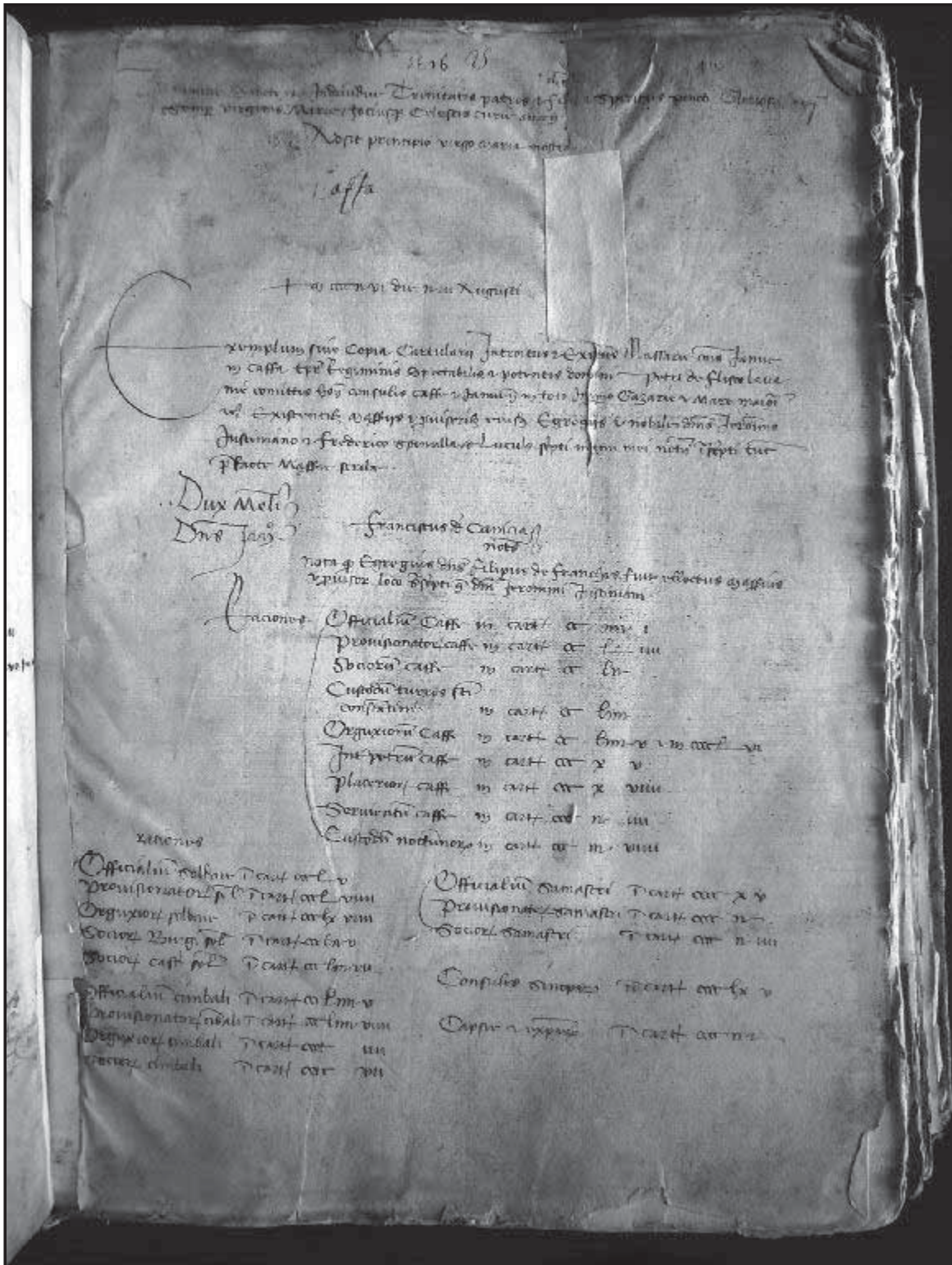
Перші відомі поставки зброї та спорядження з Генуї до Кафи датуються 1316 р. Передбачалося, що ця зброя повинна була піти на захист міста від монголів [4, с. 826].

Адміністрація метрополії здійснювала постачання у колонії дорогих і малодоступних військових припасів на зразок гармат, пороху, селітри тощо. Дослідження різноманітних актових, нотаріальних і торговельних документів XIV-XV ст., проведені М. Баларом, вказують на те, що протягом цього часу ввезення залізних виробів і зброї до Кафи та портів Чорного моря невпинно зростало [5, р. 397, 441-442].

Участь Генуї у великих воєнних конфліктах тяжким тягарем лягала на бюджет факторій, іноді ставила їх на межу фінансової катастрофи. Особливо дорогим було озброєння додаткових галей. Висока вартість озброєння і більші витрати на утримання найманих солдатів-стипендіаріїв призводили до того, що адміністрація факторій прагнула всіляко скоротити постійний контингент військ і розпускати найманців відразу ж, як тільки військова загроза зникала. Однак у другій половині XIV ст., коли у Східному Середземномор'ї наростала османська загроза, а Кафі доводилося вести війну із сусіднім Солхатом і бути напоготові через смути в Орді, умови для скорочення військових витрат існували лише епізодично.

У архіві Банку св. Георгія (м. Генуя, Італія), у віданні якого з 1453 р. перебували причорноморські колонії, зберігаються документальні джерела, що стосуються Кафи і генуезьких колоній Криму. Їх опублікував ще у XIX ст. А. Вінья у “Дипломатичному кодексі Тавро-Лігурійських колоній” (Codice diplomatico delle colonie Tauro-Liguri durante la Signora dell’Ufficio di S. Giorgio, MCCCCLIII – MCCCCLXXV) [1].

У цьому кодексі у хронологічному порядку вміщене все листування консулів та інших чиновників Кафи з протекторами Банку св. Георгія, судові справи й суперечки, різні постанови військового характеру, заробітна платня солдатів, відомості про кондотьєрів. Важливими є інвентарні описи озброєння 1456, 1459 та 1474 рр., складені місцевими

Постанова вищої магістратури Генуезької республіки, текст оригіналу.
(Diursor. negotior. off. s. Georgij ann. 1453-1457, doc IX, fol. 02).

бухгалтерами-масаріями у Кафі, контракти з кондотьєрами, повні переліки озброєння та спорядження, яке відправляли протектори у колонії, рекомендації щодо ремонту та відновлення фортифікаційних укріплень, суми грошей, витрачених на оборону факторій Криму. Прілюструємо один з таких документів (Documento IX).

Уже 19 листопада 1453 р. керівництво Банку починає формувати експедицію у Кафу, яка повинна була здійснити доставку солдат та зброї у колонії. Відповідно була зареєстрована постанова вищої магістратури, у якій перелічувалося необхідне озброєння: захисні лати, щити, списи, мечі, болти для арбалетів та вогнепальна зброя. Кораблі з озброєнням повинні були супроводжувати відповідальні за це особи, а також спеціалісти із виготовлення бомбард та їх обслуговування.

Мова документа є специфічною і складною, водночас відповідає колоніальному вокабулярію епохи. Канцелярська латинь присутня у формі генуезького діалекту та «lingua franca». Також у тексті часто зустрічаються граматичні і синтаксичні помилки.

Варто зазначити, що опублікований Амедео Віньї документ не має великої історичної цінності в глобальному розумінні. Мова в ньому йде тільки про невеликий факт відправки і постачання зброї в Кафу напередодні турецького завоювання. Проте такі свідчення цінні з точки зору мікроісторії та історичної реконструкції тієї ситуації, що склалася у 1453-1454 рр.

Нижче наводимо згадану постанову у повному обсязі мовою оригіналу та в перекладі українською:

¹ При перекладі з середньовічної латини були використані наступні словники та посібники: Новый большой итальянско-русский словарь / Г. Ф. Зорько. – М.: «Русский язык – Медиа», 2004; Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь / И.Х. Дворецкий. – М.: Русский язык – Медиа, 2005; Glossarium mediae et infimae latinitatis / conditum a C. Du Fresne, domino Du Cange, auctum a monachis ordinis sancti Benedicti [DD. Toustain, Le Pelletier, Dantine et Carpentier] ; cum supplementis integris D. P. Carpenterii, Adelungii, aliorum suisque digessit G. A. L. Henschel,... -L. Favre (Niort)-1883-1887; Дрбоглав Д. А. Учебное пособие по средневековой латыни. – М.: Изд-во МГУ, 1993; Salvini N. Nuovo glossario medievale ligure. – Genova: Civico Istituto Colombiano, 1984; Rossi G. Glossario medioevale ligure. Appendice // Miscellanea di storia italiana. – 1909. – Vol. 44; Rossi G. Glossario medioevale ligure con Appendice. – Bologna: Forni, 1971; Niermeyer J. F. Mediae latinitatis lexicon minus. Lexique latin medieval/francais/anglais. – Leiden: E.J. Brill, 1993; Oxford Latin Dictionary / Ed. P. G. W. Glare. – Oxford, 1968-1982. – Fasc. I-VIII.

² de francis – французький, француз. Очевидно, один із комісарів, відправлених у Кафу, мав французьке походження. У тексті перекладу ми залишили «де Франціс».

³ Інвентарні описи Кафи дають вичерпну інформацію про три основних типи арбалетів, які використовували генуезці в колоніях: арбалет із блоком (baliste a girella, a zirella); арбалет, що заряджався з однієї або двох ніг (baliste a tibia, a gamba, a piede); арбалет з воротом (коловоротом, корбою), у лігурійських джерелах він називається “baliste a turno (torno)” [3, с. 206, 209].

Diuersor. negotior. off. s. Georgij ann. 1453-1457

Documento IX¹

(fol.2)

MCCCCLIII die XVIII nouembris.

(Оригінал)

Magnifica officia sancii georgij in integro numero congregala, videlicet presens de LIII. et ex illo de LII absentibus prestantibus viris bartholomeo de auria et antonioto de francis². examinatis prouisionibus mittendis caffa cum nauī lomellina : decreuerunt conducere ducentos homines ex partibus nostris. pedites siue forenses ducentos in quibus sint L zarbatanerij. et attentis prouisionibus existentibus in chio eo mittendis emere coiracias de duobus tertijs pro majori supplemento quinquaginta. lazianas ducentas quinquaginta. faldas quinquaginta. tarconos quinquaginta. paruenses CCL. celatas CL. Veretonorum de tribus sortis³. videlicet a turno capsas xxxx: a girella capsas centum: a tibia capsas centum, lanceas lungas CCL. zarbatanas centum. bombardas decem, barilia fili III. tribulos x milia. sapas strictas cc. sapas largas c. badilia quingenta. coffe pro saburra II milia. quareli L milia: inter quos sint a turno mille.

Reliqua sunt in manuale.

(Переклад)

Великодушна Офіція св. Георгія, у повному складі, за участі 52 з 53 членів вирішила відправити благородних мужів [комісарів] Бартоломео де Аурія і Антоніо де Франціса з військами та припасами у Кафу на нефі [капітана] Ломелліні. [Внаслідок цього] постановляє найняти двісті піших воїнів, серед яких частина повинна мати наше (лігурійське – А. К.) походження, або іноземних найманців, частину з яких в обов'язковому порядку повинні становити 50 стрільців з сарбатан.

І, враховуючи існуючий стан справ, відправляє їх (комісарів – А. К.) придбати Хіосі п'ятдесят [комплектів] лат для двох третин новобранців, двісті п'ятдесят горщиків [із запальною сумішшю], п'ятдесят мотків шерсті, п'ятдесят щитів-тарчів, двісті п'ятдесят коротких мечів, сто п'ятдесят салатів. Також арбалетних наконечників трьох видів, а саме: сорок ящиків [наконечників для баліст] з коловоротом (корбою), сто ящиків – [для баліст] з блоком та ще сто ящиків з [наконечниками для баліст], що заряджалися з ноги. Окрім того, довгих списів у кількості двісті п'ятдесят штук, сто сарбатан, десять бомбард, чотири бочки ниток [для арбалетів], десять тисяч трибул, двісті вузьких кирок, сто – широких, п'ятсот заступів, дві тисячі корзин з піском, п'ятдесят тисяч стріл, серед яких тисяча [стріл для баліст] з коловоротом.

Інше [знаряддя] вже знаходиться у використанні.

Джерела та література: 1. Codice diplomatico delle colonie Tauro-Liguri durante la Signora dell'Ufficio di S. Giorgio (MCCCCLIII – MCCCCLXXV) / Ed. A. Vigna // Atti della Societa Ligure di Storia Patria. – 1868. – Т. VI. – 985 р.; 2. Контамин Ф. Война в средние века. – СПб.: Ювента, 2001. – 416 с.; 3. Кузь А. “Inuentarium rerum armorum et munitionum...” (Опис військового озброєння Кафи 1474 р.) // Питання історії України: зб. наук. праць. – 2011. – Т. 14. – С. 204-212; 4. Юргевич В. Н. Примечания к Уставу 1449 года / В. Н. Юргевич // ЗООИД. – 1863. – Т.V. – С. 816 – 837; 5. Balard M. La Romanie génoise: XIIe – début du XVe siècle. – Roma; Genova: École française de Rome, 1978. – Vol. 1 – 2. – 1008 р.

УДК 39(=161,2:23):[639.1.081.2+685.1]

Василь КУЗИК

МИСЛИВСЬКЕ СПОРЯДЖЕННЯ ТА КІНСЬКА ЗБРУЯ ГУЦУЛІВ

У статті автор дає характеристику елементів художньої деревообробки в мисливському спорядженні та кінської зброї. Розглядаючи дані предмети, простежується синтез багатьох ремесел та поєднання матеріалів. Зброя та кінське спорядження на Гуцульщині є обов'язковим елементом у побуті та символом мужності й заможності господаря.

Ключові слова: гуцули, топірець, зброя, вогнепальна зброя, кінська зброя, газда.

Василий КУЗИК

ОХОТНИЧЬЕ СНАРЯЖЕНИЕ И КОНСКАЯ СБРУЯ ГУЦУЛОВ

В статье автор дает характеристику элементов художественной деревообработки в охотничьем снаряжении и конской сбруи. Рассматривая данные предметы, прослеживается синтез многих ремесел и сочетание материалов. Оружие и конское снаряжение на Гуцульщине является обязательным элементом в быту и символом мужества и состоятельности хозяина.

Ключевые слова: гуцулы, топорик, оружие, огнестрельное оружие, конская сбруя, хозяин.

Vasyl KUSYK

HUNTING EQUIPMENT AND HARNESS OF THE HUTSULS

Article is devoted to the artistic characteristics of the Woodworking's elements in the hunting equipment and harness. It is observed the synthesis of different crafts and the combination of the materials. Arms and horse armour in the Hutsulland are the necessary elements and the symbol of courage and prosperity of the host. The Carpathian mountains furthered the development of hunting in the Hutsulland. In the forest the people were hunting because they had managed to get food or fur, and to protect their main craft- the stockbreeding – from the ruination. The hunting requires not only the weapons, but also additional accessories, therefore the demand for hunting equipment created the local craftsmen - locksmiths, carvers, mosyazhnyky, furriers.